

Ратніков Максим Ігорович

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(м. Черкаси, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-8066-2527>

e-mail: mratnikov@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ

Резюме

У рамках статті розкрито частину сучасних тенденцій еволюції суспільного договору у США. Динаміка розвитку обертається навколо проблемних питань: роль держави в економіці, способи усунення економічної нерівності, расової дискримінації та релігії. Кожен формат суспільного договору має свої способи боротьби з питаннями на яких немає легкої відповіді: «Новий курс» відкладав, «неоліберальний» договір не унікав, а «персональний» суспільний договір керувався питаннями медіа-кон'юнктури.

Метою нашої статті є короткий огляд еволюції сучасного американського суспільного договору. Для успішного досягнення поставленої у статті мети використано праці виключно англомовних авторів. Дослідження базується на принципах таких методологічних підходів, як історичний, соціологічний, порівняльний та деяких елементів статичного аналізу.

Проаналізовано політичні схеми на прикладі трьох суспільних договорів США. Кожен з них відображав унікальні підходи до політичної економії та соціального устрою. Автори підкреслюють напруженість і вразливість кожного суспільного договору, що призводить до зміни парадигм та еволюції політичної системи. Такий аналіз може бути корисним для розуміння сучасних політичних, соціальних і культурних процесів не лише в США, а й у світовому контексті.

Ключові слова: суспільний договір, Новий курс, Ф. Рузвельт, Р. Рейган, Д. Трамп, неолібералізм, політекономія.

Вступ

У рамках цієї статті ми змушені відійти від класичних визначень, і під терміном «суспільний договір» ми позначаємо сукупність ідеологій, політик і груп населення, що формують державну політику в такий спосіб, щоб вона зберігалася за межами двох, чотирьох і шестирічних виборчих циклів. На практиці це виражається в установленні такого політичного порядку денного, який широка більшість політичного спектра вважають можливим і бажаним [1]. Він підтримує соціальний порядок і стабільність, легітимізуючи наявні структури влади, надаючи статусу політичної традиції.

Суспільний договір, що претендує на довгострокову ефективність, повинен мати здатність формувати основні ідеї політичного життя. Таким чином, його можна розглядати як різновид соціального контракту, що створює політичний простір не тільки для прихильників якоїсь однієї політичної партії, а й для акторів, які належать до всього політичного спектра.

При цьому домінування такої політичної конструкції ніколи не буває повним, бо доки є контреліти, доти завжди є точки напруження і вразливості. Публічний прояв політичної боротьби проти основ суспільного договору не слід ототожнювати з втратою керівничою елітою здатності здійснювати ідеологічну гегемонію, що точно сигналізує про занепад політичного порядку, а варто розглядати як точки, що вказують на напрямки еволюції політичної системи.

Низка авторитетних авторів вважають, що за останні сто років в Америці існувало два діаметрально різні політичні порядки з різними суспільними договорами: «Новий курс», який виник у 1930-х і 1940-х роках, сягнув свого піку в 1950-х, впав у кризу в 1960-х роках і остаточно розчинився в 1970-х роках; і неоліберальний порядок, який виник у 1970-х, розвинувся в 1980-х роках, сягнув піку в 1990-х, впав у поляризацію у 2000-х роках і остаточно зник у 2010-х [2, 3, 4, 5].

В основі кожного з цих двох соціальних контрактів лежала своя унікальна програма політичної економії. Суспільний договір «Нового курсу» будувався на переконанні, що надання капіталізму самому собі означає гарантовану економічну катастрофу загальнодержавного масштабу. Для захисту від провалів капіталізм мала контролювати сильна центральна держава, здатна управляти економічною системою в суспільних інтересах. Суспільні інтереси розвивалися через функціонування могутніх профспілок і високих податків, необхідних для обмеження влади корпорацій та рівномірного поширення багатства на все суспільство через соціальний порядок, що й формувало електоральну базу, яка голосувала за своїх представників на виборах.

«Неоліберальний» суспільний договір, навпаки, ґрунтувався на переконанні, що здорові ринкові сили мають бути звільнені від обов'язкового державного регулятивного контролю, який гальмує зростання, інновації та особистісну свободу. Політична теорія і практика цього напрямку не мала будь-якого чіткого змісту, характерного для часів «Нового курсу», але давала змогу політично маневрувати в умовах наявності розвиненого ринку ЗМІ. Безпредметні переконання «неоліберального» суспільного договору давали політикам додаткову силу на виборах, що полягала у здатності об'єднати в рамках спільної програми політичної економії найрізноманітніші протестні групи, які мали радикальні розбіжності у поглядах на життя.

Кожен суспільний договір містить у собі напруженість, суперечності та вразливості, які в певний момент стає занадто важко підтримувати, що призводить до зміни парадигми. У «Новому курсі» вразливість походила від проблеми расової дискримінації [6], а слабкість неоліберального суспільного договору полягала в ризику культурних і політичних битв між великими групами всередині електоральної бази, які могли підірвати гегемонію неоліберальних економічних принципів [5].

Таким чином, розуміння причин і наслідків, успіхів і провалів еволюції суспільного договору на прикладі США може допомогти в сучасних дебатах про те, як будувати майбутнє українське суспільство. Вивчення еволюції суспільного договору в американському контексті є важливим інструментом для розуміння сучасних політичних, соціальних і культурних процесів не тільки в США, а й у світовому масштабі, що робить нашу тему актуальною.

Метою нашої статті є короткий огляд еволюції сучасного американського суспільного договору, що й буде викладено нижче. Спочатку ми опишемо методологію, потім перейдемо до опису еволюції суспільного договору часів «Нового курсу», потім «неоліберального» суспільного договору, а далі спробуємо проаналізувати спроби Д.Трампа зробити «персональний» суспільний договір, що був радикальною відповіддю на недоліки минулого.

Методи дослідження

Для повнішого й адекватнішого аналізу нам доведеться робити комбінування методів, що дасть змогу створити глибше розуміння еволюції суспільного договору в американському суспільстві.

Ми використовуватимемо історичний метод у вигляді вивчення історичних документів, політичних програм і змін, що відбулися в суспільстві. Це допоможе виявити ключові моменти, які вплинули на еволюцію суспільного договору в Америці.

Соціологічний метод дасть нам змогу аналізувати суспільні уявлення, цінності, норми та стереотипи, що брали участь у формуванні суспільного договору, і дасть змогу пояснити феномен кінця «Нового курсу».

У нас буде порівняльний аналіз для виявлення особливостей еволюції суспільного договору в США в контексті всього ланцюжка подій. Неможливо пояснити важливі моменти політики 80-90-х років не порівнюючи їх із 50-ми роками.

Ми будемо змушені застосовувати елементи статичного аналізу щоб адекватніше зрозуміти що стоїть за економічними показниками, рівнем життя, рівністю, расовими та соціальними питаннями, щоб проілюструвати зміни в суспільстві як наслідок державних заходів.

Результати дослідження

Суспільний договір «Нового курсу» ґрунтувався на стійких електоральних округах, тобто таких, що послідовно голосують за певну політичну силу, юридичному компромісі між капіталом і працею (Детройтський договір), а також на гегемоністській за своїм характером вірі в цінність уряду, що обмежує ринки [7]. Уряд демократів 30-х років ХХ століття також заклав чітку політичну схему:

— віра у здатність експертних знань розвивати індивідуальність і відображати реальні політичні процеси.

— суспільне благо повинно мати пріоритет над приватним правом;

— уряд був інструментом, за допомогою якого можна було домагатися і досягати суспільного блага;

— метою дій уряду — і центральною частиною досягнення суспільного блага — мало бути розширення можливостей кожної людини для самореалізації, що давало змогу індивідуально самовиражатися через споживання;

— мала зберегтися здатність ринку виконати свою місію, що відрізняло партію демократів від європейських прихильників планових економік.

Таким чином, доводилася політична ідея, що державне втручання в ринки і, певною мірою, в приватне життя стало необхідним для того, щоб люди могли повною мірою користуватися своєю свободою. Участь у ринку, яка буде доступна всім громадянам, незалежно від класу, раси, статі, релігії чи національності, можлива тільки за допомогою сильного уряду.

Підхід архітекторів «Нового курсу» віддзеркалюється в ухваленні фундаментального Закону про зв'язок 1934 року, який оголосив радіохвилі власністю не приватних корпорацій, а американського народу [8, с. 250]. Законом також засновано Федеральну комісію зі зв'язку для нагляду за медіакорпораціями і розроблення правил доступу, конкуренції та обслуговування, де це необхідно, «суспільних інтересів». Це був інструмент уряду для регулювання ринку, шляхом встановлення правил, що обмежують національну частку власності засобів масової інформації

на мовних радіостанціях. Вона також блокувала ринкові поглинання з метою не допустити володіння газетою і радіостанцією на одному ринку, щоб забезпечити розмаїття точок зору на кожному ринку і задовольнити потреби кожного місцевого ринку.

Загалом за понад 20 років правління демократами було створено правову базу, в рамках якої нижчі соціальні групи отримали прогресивне оподаткування; соціальне забезпечення; страхування з безробіття; право на організацію; зобов'язання від держави щодо забезпечення повної зайнятості та державну підтримку колективних переговорів. Вищі соціальні групи отримували гарантії, що уряд діятиме для згладжування ділового циклу, підтримання фіскального та грошово-кредитного середовища, що забезпечить розумний прибуток і захист від соціальних вибухів [9]. Уся суть суспільного договору часів Ф. Рузвельта в цьому компромісі та двох відмінних рисах.

Першою відмінною рисою суспільного договору «Нового курсу» був його світський характер. Відсутність релігійних питань можна пояснити партійною кон'юнктурою [10]. Щоб зберігати свої позиції в державному управлінні через контроль над двома палатами, демократам потрібна була підтримка південних штатів і біблійного поясу, а тому питання, щодо яких не знаходилось компромісу, були винесені за поточний порядок денний. Згодом через такий спосіб розв'язувати проблеми труднощі накопичаться і стануть однією з причин краху, але перші 30 років відкладання давало змогу успішно функціонувати суспільному договору.

Другою відмінною рисою була расова дискримінація, яка до 60-х років ХХ століття стала гальмом політичного та економічного розвитку [11]. Історично, чорношкірим і кольоровим американцям був обмежений доступ до освіти, житла, кредитів та інших ресурсів через систематичну законодавчу дискримінацію. Це створювало не лише нерівність у можливостях і не давало змоги індивідуально самовиражатися через споживання, а й ускладнювало економічний прогрес у питаннях попиту на товари та рівні безробіття. Якщо порівняти американську економіку з резервуаром, то до 60-х років ХХ століття вона була повністю заповнена грошима, за винятком кольорових соціальних груп. Традиційне ігнорування проблем, з відсутністю легких рішень, шляхом відкладання на потім стало призводити до соціальних вибухів, а тому президентській адміністрації довелося діяти.

Законопроект про громадянські права 1964 року заборонив дискримінацію за ознакою раси й надав федеральному уряду необхідні правозастосовчі повноваження для врегулювання проблем. Цей закон став тією межею, після якої в демократичній партії настав розкол [12].

Демократи намагалися вийти з політичної кризи перевіреною тактикою збільшення повноважень у бюрократії, покликаної розв'язати

проблеми. Указ 11246 зобов'язав адміністрацію Л.Джонсона і наступні адміністрації реалізувати великий проєкт соціальної інженерії: усунення расових, релігійних і сексуальних упереджень у всіх установах, державних і приватних, які одержували федеральних коштів на суму понад 50 тис. і мали у своєму штаті більш як 51 особу.

Водночас Конгрес, дезорієнтований масштабами протестів за громадянські права, з одного боку, та вбивством президента Кеннеді, з іншого, підтримував ініціативи уряду щодо масштабних програм медичного страхування для літніх людей, програм громадських дій з розширення прав і можливостей бідних та державного житла для нужденних не за расовою ознакою, що різко збільшило тиск на бюджети з уже високою податковою ставкою.

За нормального політичного процесу розширення державної служби пояснюється зростальним потоком законопроєктів. Будь-яка американська державна служба існує насамперед і здебільшого для втілення в життя законопроєктів Конгресу, тому що чим більше законів, які регламентують життєдіяльність суспільства, то тим більше має зростати державна служба, і то більше на неї потрібно виділяти грошей, які вперше з часів Другої світової війни почали закінчуватися.

Це було настільки руйнівно, що багато ініціатив «Великого суспільства» було скасовано або відкладено, а небачені з 30-х років ХХ століття темпи інфляції призвели до того, що багато профспілкових угод стали нездійсненними. До початку 1970-х років Японія і ФРН стали серйозними суперниками провідним галузям американської економіки, що зменшило простір для внутрішнього політичного маневру. У 1970-му році в США вперше з часів «Великої депресії» з'явився торговий дефіцит. Настання нафтового шоку остаточно дало зрозуміти, що суспільний договір «Нового курсу» на соціальному рівні більше нездійснений.

Автор цього матеріалу прочитав понад 400 американських книжок і статей, які дають свою відповідь на питання, чому наприкінці 70-х років республіканці стали перемагати частіше саме з ідеями антиурядового спрямування. Якщо підсумувати погляди різних науковців, очевидців і практиків, то відчуття нагальної потреби знайти нові підходи до розв'язання економічних і соціальних проблем 70-х років штовхало політиків у бік маргінальних ідей.

Особливо вирізнявся з-поміж них Р. Рейган, який з 50-х років ХХ століття захопився працями Ф. Гайка, Г. Гезлітта і Л. Мізеса, що пропонували нові формати управління, нові способи організації економіки та нові можливості для політичного розвитку. Його акцент у публічних виступах на дерегулюванні економіки, позбавлення уряду ресурсів, зміну судів та їхньої судової практики, демонтаж політичних правил часів Ф. Рузвельта,

а також звернення до релігії переконав багатих донорів інвестувати в його публічну підтримку [13].

Переконлива перемога Р. Рейгана на виборах 1980 року надала йому легітимну можливість набрати до апарату кадровий склад з аналітичних центрів, які ініціювали створення принципово нового суспільного договору. Першими кроками стала відмова федеральним урядом від практики підтримки колективних переговорів між профспілками й роботодавцями [14] та демонтаж прогресивного оподаткування. У 1980-х роках Конгрес, за наполяганням Рейгана [15], ухвалив два закони про податки, які скоротили податковий тягар для людей з найвищими доходами на 60 відсотків. Це був не тільки перегляд ролі держави в трудових відносинах, а й причина скорочення державного апарату.

Адміністрація Р. Рейгана будувала державу, де мав бути тільки капіталізм, а це було неможливо без доступу до зовнішніх ринків, тому фінансування військового бюджету за його правління було збільшено на рекордні суми. Нарощування військової могутності за кордоном можна розглядати як спосіб розширення міжнародних капіталістичних ринків.

Наступним напрямком зміни суспільного договору було суворе утримання від запровадження нових нормативних правил у федеральних агентствах, а також призначення на посади голів агентств людей, які мали на меті обмежувати можливості державного втручання, передусім на фінансових і медіаринках. Це призведе до поступового скасування групи правових документів відомих під загальною назвою «Доктрина справедливості». Послаблення регуляції призведе до того, що ЗМІ тепер не будуть зобов'язані надавати новини, які прагнуть об'єктивності та збалансованості, що відкриє вікно для фінансово прибуткових мас-медіа, але які будуть плекати аудиторію провокаційними та односторонніми коментарями [16].

«Неоліберальний» суспільний договір сам по собі є набором еkleктичних ідей, які виступають проти сильної держави, але не конкретизують чим її можна замінити там, де ризики для приватного капіталу надто високі. Скасування «Доктрини справедливості» було фінансово привабливим, але що робити з високими технологіями, де без допомоги держави ніяк? У цій царині адміністрації починаючи з Р. Рейгана не стала відмовлятися від елементів практики «Нового курсу», а продовжила їхнє використання через механізм тендерів і підрядників

Найскладнішим моментом для закріплення нового суспільного договору стала реформа суду. Стара практика Верховного суду щодо розв'язання проблем торгівлі, виробництва, соціального забезпечення, цивільних прав, довілля, абортів, державного регулювання та питань релігії не могла влаштувати неолібералів. Республіканці доклали чимало зусиль до перегляду старої юридичної думки та призначення суддів, щоб

гарантувати, що їхня політика витримає оскарження в американських судах [17]. Однак рейганівська битва навколо судів настільки складна, що ми виносимо її за рамки цієї статті, за винятком одного моменту.

Суто з ідеологічних причин адміністрація Р. Рейгана не могла розглядати велику програму громадських робіт і з огляду на те, що соціальні програми для бідних було відхилено республіканською партією як провальну політику попередників, адміністрація Рейгана прийняла стратегію білої поліцейської держави [18]. Уряд не тільки не продовжив мораторій на смертну кару, а й різко збільшив видатки на правоохоронні органи, а також посилив покарання саме за ті категорії злочинів, які характерні для бідних кольорових. Наприклад, 1989 року конгресмен-республіканець від штату Огайо Б. Люкенс за статевий контакт із неповнолітньою отримав 9 днів арешту, 500 доларів штрафу і спеціальні курси в психолога, тоді як кольорові за той самий злочин отримували значно серйозніші терміни. У підсумку менше ніж за 10 років нового суспільного договору США вийшло в абсолютні світові лідери за кількістю ув'язнених. Таким чином, з'явився свого роду поріг входу в суспільний договір, виражений у правових нормах, який захищав вільні ринки, обмежуючи участь тих, хто не може впоратися з їхніми суворими умовами.

Принцип особистого економічного успіху, що лежав в основі нового суспільного договору, вимагав розширення ринків. Ініціатива республіканської адміністрації щодо перетворення всього континенту на єдиний спільний ринок шляхом скасування тарифів на більшість товарів, вироблених у Сполучених Штатах, Мексиці та Канаді, була підтримана новим урядом Б.Клінтона. Демократи так перейняли республіканські ідеї 80-х років і переробили їх на свої власні пропозиції 90-х років [19, с. 242-262], що на деякий час стало дуже важко розрізнати партійну приналежність.

«Вашингтонський консенсус» був створений демократами на основі республіканських ідей. За демократів було зроблено те, чого не могли собі дозволити республіканці: ухвалити Закон Грема-Лічаї та Закон про телекомунікації 1996 року, що дозволяли переходити корпораціям з однієї сфери в іншу у фінансах і медіа. Така експансія обґрунтовувалася твердженням, що будь-які втрати американських робітників у заробітній платі будуть врівноважені зниженням вартості споживчих товарів, рівень виробництва яких підвищуватиметься за невелику частку їхньої колишньої вартості.

Адміністрація Б. Клінтона замість того, щоб продовжувати традиційну лінію демократів зі збільшення і розширення системи соціального забезпечення, ухвалила Закон про особисту відповідальність і можливості працевлаштування 1996 року, який дає змогу скоротити списки допомог та обмежити кількість років, протягом яких будь-яка особа або сім'я може отримувати допомогу.

Перелічений вище комплекс заходів укоренили новий порядок денний, який цінував вільний ринок та індивідуалізм більше за державу і суспільство, а нове покоління демократів у вигляді Б. Клінтона і Ч. Шумера почало приймати неоліберальні принципи як свої власні, що було вірною ознакою гегемонії «неоліберального» суспільного договору. У ньому більше не було місця для компромісу між багатими й бідними часів 30-х років ХХ століття, а отже, не було і стимулу для приватних інвестицій у суспільні блага.

Відмова від компромісу знайшла своє відображення в урізанні прав профспілок, кількість яких до кінця ХХ століття впала в 4 рази. Поступово нерівність у доходах між середнім робітником і середнім СЕО змінилася в 300 разів. Недостатня заробітна плата змушувала дедалі більше домогосподарств залежати від заробітку двох або більше членів, при цьому жінки у великій кількості приєднувалися до чоловіків у складі робочої сили. Це була емансипація на ринку праці стимульована загрозою бідності.

Попри те, що представники «неоліберального» суспільного договору на відміну від представників «Нового курсу» не уникали складних проблем, а просто заливали їх стимулюванням приватних ініціатив надрукованим доларом, це не могло усунути той факт, що державна політика з підтримки приватних ініціатив створила такий рівень конкуренції, що на кінець ХХ століття зробила середнього американця працівником на знос, який до того ж став залежним від наркотичних антидепресантів [20]. Фінансування такого розв'язання таких проблем лише збільшувало державний борг і вимагало нових підходів [15, с. 351].

Новий президент Дж.Буш-молодший навіть більш палко, ніж Б. Клінтон, вірив, що вільний ринок створить більше економічних можливостей для американського робітничого класу та нижчого середнього класу, а тому ера великого уряду закінчилася. Його адміністрація продовжила політику фіскальної лібералізації та ухвалила закон про зниження трьох видів податків, який зачепив 94 мільйони американців.

Новий президент систематично наголошував на тому, що громадяни повинні продовжувати свою політику вільних витрат, бо це був спосіб домогтися збільшення добробуту, оминаючи політику, яку адміністрація Дж. Буша-молодшого зневажала: законодавчого підвищення мінімальної заробітної плати, будівництва державного житла та зміцнення профспілок, що могли б надати працівникам більше важелів впливу в переговорах про вищі заробітні плати. Останні було реформовано через зміни в Законі про справедливі трудові стандарти [21].

З метою прискорення обертів політики вільних видатків адміністрація Дж.Буша-молодшого сприяла ухваленню законодавства, що вимагало від двох іпотечних установ, підтримуваних державою, Федеральної національної іпотечної асоціації (Fannie Mae) та Федеральної національної іпотечної

асоціації (Freddie Mac), гарантувати ринок там, де приватний капітал цього робити не хотів, а саме у сфері житлових кредитів сім'ям з низькими та середніми доходами. Але оскільки ринок не регулювався, то й була відсутня будь-яка ефективна форма нагляду над тим, чи не закладаються ці будинки ще раз [3, с. 214].

Таким чином, суспільний договір неолібералів шляхом стимулювання попиту спершу дав змогу заохочувати на урядовому рівні до збільшення боргової частини, а потім створив бульбашку, для боротьби з якою не було ні фінансових важелів, ні політичних ідей, ні урядових інструментів. Тимчасові вигоди від неоліберального суспільного договору в довгостроковій перспективі обернулися підризом американської політичної системи, бо навіть коли окремі штати відчували, що треба зупинитися, адміністрація Дж.Буша-молодшого заблокувала ці ініціативи, тобто порушила конституцію США.

Це було не перше порушення законодавства з боку чинної тоді адміністрації, але воно було найруйнівнішим для «неоліберального» суспільного договору, бо напередодні виборів змусило відмовитися від практики державного невтручання та рятуватися через регуляторів, тобто через зневажані інструменти «Нового курсу». Після урядової відповіді на кризу 2008 року більше не можна було розглядати «неоліберальний» суспільний договір як успішний приклад соціальної державної політики. Серйозні структурні дисбаланси породжені послідовною політикою з 80-х років ХХ століття стали загрозливо неефективними [22].

Наслідки удару поширилася серед населення нерівномірно. Бідні постраждали більше ніж багаті, а кольорові люди більше, ніж білі. За таких умов політичний гнів якийсь час жеврів, а потім вилився в серію гарячих повстань. Стало остаточно зрозуміло, що «неоліберальний» суспільний договір як теорія і практика еkleктичних ідей не зміг витримати перевірку часом, але вигадати одразу нову сукупність ідеологій, політики й груп населення, що формують державну політику таким чином, щоб вона зберігалася поза межами двох, чотирьох і шестирічних виборчих циклів, нова адміністрація Б.Обами не спромоглася.

Якщо ринки потребують державного втручання і регулювання, то якого роду? Новий президент Б.Обама, після приголомшливої перемоги у 2008 році, перший час зробив кадровим кістяком команду демократів з 90-х років ХХ століття. Це були досвідчені бюрократи, у яких ухвалення рішень відбувалося в групі; жоден учасник не міг бути переважаючим, якщо його думки недостатньо для розв'язання питання; рішення ґрунтувалося на поділі думок серед центральних політичних акторів.

Така команда не могла не просувати компромісну політику. Тому, з одного боку, під час розслідувань жоден банкір і чиновник не був засуджений і жодна фінансова установа не розплачувалася за свої помилки через

поділ на різні фірми. З іншого боку, в лютому 2009 року уряд провів через Конгрес пакет стимулів на суму 700 мільярдів доларів, покликаних полегшити страждання економіки, передавши державні кошти в руки простих робітників і споживачів.

Політика постійного компромісу не може заповнити політико-ідеологічного вакууму, і, як зазначає у своїй книзі Б.Обама, «Уряд, який справді представляє цих американців — який справді служить цим американцям, — потребуватиме іншого типу політики. Ця політика повинна буде відображати наше життя таким, яким воно є насправді. Воно не буде розфасоване і готове до того, щоб його можна було зняти з полиці» [23, с. 16].

Як спробу розв'язання проблем нерівності та бідності навесні 2010 року адміністрація Обама провела через Конгрес свій головний закон про реформу медичного страхування — Закон про доступне медичне обслуговування, але знадобляться роки, щоб його ефект став відчутним, а тому він не міг перекрити тих втрат, яких зазнали громади меншин, де мешкала непропорційно велика кількість власників субстандартних іпотечних кредитів.

Наслідки кризи почали проявлятися і в білих робітничих спільнотах, де різко зріс рівень алкоголізму, зловживання наркотиками та самогубств. Смертність від отруєння алкоголем і наркотиками серед цієї групи в період з 1999 по 2011 рік збільшилася в чотири рази [24, с. 73].

За цих обставин почав зростати гнів з приводу економічної нерівності, що відбувався як у формі рухів («Рух чаювання» (2010), «Захопи Волл-стріт» (2011) і «Black Lives Matter» (2013)), так і у формі піднесення політичних маргіналів, які, втім, порушували неприємні, але реальні питання. Наприклад, чи повинні відмінності в темпах відновлення економіки державного і приватного секторів економіки США бути зрівняні? Чи повинна «економіка-доступу» компенсувати свої успіхи прекаріату? Якщо так, то наскільки і як надовго? Як узагалі прекаріат включати в державне податкове планування?

Ринки випадкової робочої сили всі 2010-ті роки працювали на користь роботодавцям, оскільки ці ринки були переповнені людьми, які мали менше роботи, ніж їм потрібно, і тому були готові працювати за нижчу заробітну плату та за тимчасовими контрактами [25]. Чи конституційно, що в таких умовах над роботодавцем немає жодної форми контролю?

Падіння вартості будинків і конфіскація будинків позбавили багато муніципалітетів податків на нерухомість, які були їхнім основним джерелом доходів. Більшості цих муніципалітетів законом або конституцією було заборонено працювати з дефіцитом, що змушувало їх скорочувати штат. Чи повинен уряд і якщо повинен, то як саме захищати звільнених держслужбовців?

Чи виправдано тримати у в'язницях більше населення ніж Північна Корея? Звільнених із в'язниці зобов'язали повідомляти потенційним роботодавцям про свої судимості та вироки до тюремного ув'язнення, що позбавляло їх доступу до робочих місць. У багатьох штатах колишні ув'язнені були назавжди позбавлені права голосу та інших прав, пов'язаних із громадянством. Станом на жовтень 2020 року 5,1 мільйона громадян США виборчого віку були позбавлені права голосу на президентських виборах 2020 року через засудження за кримінальний злочин, тобто 1 із 44 громадян. Враховуючи наведений вище приклад Б. Люкенса, то ця проблема набуває ще й расового характеру.

У Д. Трампа була своя відповідь на ці питання. Десятиліття скасування загрози позбавлення ліцензії на телемовлення виростили новий тип електорату, якому не потрібна збалансована думка. І тепер політик, якого всіляко спочатку відштовхувала, потім висміювала, потім ігнорувала республіканська еліта, сформував нову ідею, яка дуже сподобалася масам [26]. Вона полягала в тому, що політика держави має окупуватися [27], а для цього потрібно закрити свій ринок для дешевої іноземної робочої сили, що дасть змогу стабілізувати ринок праці та сформувати групи споживачів, які зможуть уже своїм попитом рухати розвиток країни.

Якщо розглядати передвиборчу риторичку Д. Трампа всерйоз, то ми можемо кваліфікувати його діяльність щонайменше як спробу створити новий суспільний договір, головною рисою якого виступає персональність. Його суть така, що в обмін на суспільну увагу політик стає не просто голосом і представником мало репрезентативних груп, а ще і їхнім воїном. У нього йде підміна фактів переконаннями, а тому сам рух за натурою мстивий і амбітний. Як не дивно, але суперечливість — паливо для розвитку трампізму. В один і той самий час ідеї Д.Трампа можуть бути як позитивною, так і негативною силою, як утопічними, так і деспотичними. Міф Д.Трампа приховує ці суперечності, примиряє їх, вигадуючи нові слова, бо старі слова не здатні висловити нові поняття в мінливих умовах.

На перший погляд, стиль Трампа як політика — це суміш буденності та сенсаційності, приниження й емоційного напруження, тобто все, що являє собою найнижчу сходинку в індустрії розважального бізнесу і що так привабливо для великих мас. Але при цьому необхідно визнати факт, що протягом 2015-2024 років саме Д. Трамп стабільно встановлював рекорди за кількістю пожертвувань серед республіканців. Особливо це дивно у світлі опитувань, згідно з якими його електорат не схильний давати гроші іншим людям суто з ідеологічних причин [28]. Однак люди готові голосувати за того, хто просто озвучуватиме те, що вони бачать на місцях. Гонитва за перетвореннями на Близькому Сході, Іраку та Ірані перетворила громадян США на просто групи населення і тим самим перетворила приватний досвід на узагальнену статистику, в якій інтереси американців загубилися.

Погляди білих робітників знаходять своє відображення саме в риториці Трампа, якщо уважно читати його висловлювання для виборців, а не для преси. Якщо економічна політика являє собою реальну загрозу перерозподілу ресурсів серед соціальних груп США, то відмова від традиційної політики розглядається як символічна загроза для «білих» американських цінностей. І це дуже важливий момент, тому що до цього протягом десятків років вважалося, що побоювання білих з приводу свого статусу не є важливим для політики у США, проте зараз все інакше. Востаннє це було перед громадянською війною 1861-865 рр., тому, коли хтось каже, що у США зараз триває холодна громадянська війна, то це теж варто розглядати серйозно.

Цей «персональний» суспільний договір зміцнює свою політичну владу через вибори. Якщо на виборах 2016 року бізнесменів-мільярдера доводилося боротися за кожен прореспубліканський округ, то на виборах 2022 року на стійких республіканських округах 100% перемог у кандидатів, які висунулися за підтримки Д.Трампа. Привабливість виборців встановлює стандарт поведінки для республіканців, і тепер риторика Трампа живе окремо від колишнього президента, бо ми бачимо, що найпопулярніші кандидати — це ті, хто повторює його думки.

Протягом 10 років Трамп став прапорноносцем Республіканської партії, попри образ великої кількості виборців, протидію консерваторів руху з цілої низки питань і поразку добре фінансованих і досвідчених республіканських суперників з кожного крила партії. Фактично ми свідки того, як республіканська партія стала трампістською, а отже вона продовжуватиме намагатися впровадити «персональний» суспільний договір.

Цьому сильно сприяє те, що новий лідер після перемоги у 2016 році швидко повернув бюрократичну схему. Триразовому голові головного органу республіканської партії Райнсу Прібусу неперевершеною пропозицією було надано «високу честь» очолити апарат Білого дому, а тому новий президент оголосив, що він підтримує не Прібуса, а Ронну Ромні МакДеніел, яку не тільки одностайно було переобрано 2021 року, а й одразу з 2017-го почала наводити в партії трампівські порядки. Ця людина ключовий елемент у зміцненні влади Д. Трампа. Прибуса ж Д. Трамп взяв у Білий дім, де швидко звільнив (непросто також він намагався запатентувати фразу «Тебе звільнено»). Таким чином, Прібус увійшов в історію США як глава апарату Білого дому з найкоротшим терміном служби на цій посаді.

Практична частина «персонального» суспільного договору виглядає утопічно. Хаотична і нетрадиційна подача Д. Трампа, яка заважає іншим політикам медійно встановлювати свій порядок денний, не приховує того факту, що з 27 пунктів його передвиборчої програми не виконано і 20. Він

не побудував стіну на південному кордоні, не добудував Keystone Pipeline, не скасував Обамакаер і не зміг домогтися введення граничних термінів для роботи конгресменом. Але у своєму прощальному листі він вказав, що він пишається двома досягненнями на посаді президента: за нього США за дуже довгий час не розпочали жодної нової війни, а також за нього привели до присяги рекордну кількість суддів, що, згадуючи досвід неолібералів, відіграє важливу роль.

Для прискорення зростання платоспроможності американців Д.Трамپ зробив усе можливе для ускладнення перенесення виробництва за кордон і скорочення витрат. Окремим пунктом у суспільному договорі було використання адміністрацією будь-якої нагоди, щоб зменшити тягар міжнародного лідерства, яке США вже давно не могло підтримувати. Саме тому він став першим президентом, який публічно поставив під сумнів цінність НАТО і тісні відносини між Європою та Північною Америкою. За його правління пролунала офіційна відмова від політики захисту громадянських прав і вихід із кліматичних угод. Таким чином, було окреслено курс Америки на вихід з міжнародного становища, яке вона довгий час займала як лідер світу, що глобалізується, і світу вільної торгівлі.

Вибори 2020 року перервали будівництво нового суспільного договору і наразі ми не можемо детально його описати. З одного боку, у нас є прапороносець нового порядку денного, маси, які готові голосувати тільки за нього, а з іншого — у нас є контреліти у вигляді демократів зовні і всередині республіканської опозиції. З останнім більше запитань, ніж відповідей.

Трамп відсунув усіх лідерів республіканців, які були протягом останніх 20 — 30 років. Але який у цій боротьбі політичний сенс? Це було випадково? Це було історично? Який це тип внутрішньопартійної боротьби: це для підтримки тону, природний відбір, бунт рядових членів? Якщо це така внутрішньопартійна боротьба, яку можна розглядати як дії довкола створення єдиного республіканського простору з єдиною структурою управління та законами, то на тлі популістського повороту Д. Трампа виглядає не переконливо. Якщо це внутрішньопартійна боротьба за контроль над фінансами, то Д. Трамп їх вивів в окрему групу, а тому малоймовірно. Якщо внутрішньопартійна боротьба за владу, то зараз ми можемо спостерігати розкол республіканців. Це не процес «героїчної боротьби» проти радикальних лівих і демократичних ухилів.

Висновки

У висновках ми пропонуємо відійти від розгляду всього вище описаного як теза нового курсу — антитеза неолібералізму — синтез Д. Трампа в бік розгляду з ракурсу «політична спадщина», тобто спроби знайти розв'язання старих проблем, коли відомі способи вже не працюють, а нові

ще не вигадані. Нам здається, що соціальний контракт це такий політичний інструмент управління державою, який у своїй основі відтворює сам себе незалежно від конкретних історичних умов.

Для нього завжди характерне на початковій стадії успішне використання нових медіа. У Ф.Рузвельта це було радіо, у Р.Рейгана це було телебачення, у Д.Трампа це був твіттер. Усі три моделі суспільного договору тією чи іншою мірою були популістськими та утопічними, що свідчить про те, що вони можуть проявлятися в будь-який історичний час, де маси починають гостро потребувати якоїсь надії на краще.

Взагалі факт того, що всі три суспільні договори з'явилися під час потрясінь вказує на те, що для успіху нового соціального контракту потрібна поляризація як внутрішньопартійна, так і партійна. Провісником поляризації виступає тенденція масштабної економічної нерівності та розрив між життєвими шансами багатих і бідних, що в результаті серйозно викривляє американське життя. Слід також уважно поставитися до припущення, що трампізм — це перехідна або проміжна фаза до чогось нового, що справді буде компромісним за своїм характером.

Якщо намагатися зафіксувати тенденції американського суспільного договору, то ми можемо відзначити, що він частіше навіязується політичній системі знизу, а не зверху. Прецедентів змін коли вище керівництво країни самостійно наважується на політичні зміни радикального характеру немає. Можливо це можна пояснити тією системою стримування і противаг, яку ми спостерігаємо в США. Конгрес, суди та місцева влада стабілізують маневри виконавчої влади, що змушує її діяти компромісно.

«Персональний» суспільний договір і «неоліберальний» суспільний договір проростають корінням у набір маргінальних ідей і мають еkleктичний характер без чіткої політичної схеми. З одного боку, це допомагає їм не уникати складних проблем, бо за допомогою зрозумілої простій людині комунікації політики на кшталт Р.Рейгана та Д.Трампа зможуть компенсувати електоральні втрати, а з другого — відсутність чіткої вказівки, що робити, на практиці призводить до ухвалення вразливих для криз політичних рішень.

Суспільний договір «Нового курсу» єдиний в американській історії ХХ століття соціальний контракт, що мав чітке уявлення як виконавчій владі впроваджувати теорію в практику. Можливо, це пояснюється тим, що Ф. Рузвельт мав багатший досвід, ніж Р. Рейган і Д. Трамп, а також тим, що суспільство 30-х років ХХ століття було соціально не так складно влаштоване. Успіх «Нового курсу» можна пояснити тим, що, захопивши владу, він встановив законом регуляторів, які часто підмінювали

«збалансовану думку» в такий спосіб, щоб не дати політичним опонентам можливості повноцінної критики своєї політекономії, а також винесенням спірних рішень за дужки. У сучасних умовах це важко повторити.

Список посилань/ References:

1. Adamson, W. L. (1983). *Hegemony and revolution: a study of Antonio Gramsci's political and cultural theory*. Univ of California Press, 308 p.
2. Birch, K. (2010). *The rise and fall of neoliberalism: the collapse of an economic order?* Bloomsbury Publishing, 290 p.
3. Gerstle, G. (2022). *The rise and fall of the neoliberal order: America and the world in the free market era*. Oxford University Press, 432 p.
4. Kotz, D. M. (2015). *The rise and fall of neoliberal capitalism*. Harvard University Press, 288 p.
5. Dumenil, G., and Levy, D. (2013). *The crisis of neoliberalism*. Harvard University Press, 400 p.
6. Goetz, E. G. (2013). *New deal ruins: race, economic justice, and public housing policy*. Cornell University Press, 256 p.
7. White G. E. (2002). *The constitution and the new deal*. Harvard University Press, 400 p.
8. Shepperd, J. (2020). The Political Economic Structure of Early Media Reform Before and After the Communications Act of 1934. *Resonance: The Journal of Sound and Culture*. №3, 244-266.
9. Fraser, S., Gerstle G. (1990). *The rise and fall of the New Deal order, 1930-1980*. Princeton University Press, 348 p.
10. Scheve, K., Stasavage D. (2006). The political economy of religion and social insurance in the United States, 1910—1939. *Studies in American Political Development*. № 20, 132-159.
11. Weir, M. (2005). States, race, and the decline of new deal liberalism. *Studies in American political development*. № 19, 157-172.
12. Zelizer, J. E. (2015) *The fierce urgency of now: Lyndon Johnson, Congress, and the battle for the Great Society*. Penguin, 384 p.
13. Busch, A. (2005). *Reagan's victory: The presidential election of 1980 and the rise of the Right*. American Presidential Election, 248 p.
14. Farber, H. S. (2002) Ronald Reagan and the politics of declining union organization. *British Journal of Industrial Relations*. № 40, 385-401.
15. Prasad, M. (2012). The popular origins of neoliberalism in the Reagan tax cut of 1981. *Journal of Policy History*. № 24(3), 351-383.
16. Simmons, S. J. (2022). *The fairness doctrine and the media*. Univ of California Press, 304 p.
17. Pacelle, R. (2019). *The transformation of the Supreme Court's agenda: From the New Deal to the Reagan administration*. Routledge, 264 p.

18. Alexander M. (2010). The new Jim Crow: mass incarceration in the age of colorblindness. The New Press, 336 p.
19. Meeropol, A. M. (2017). Surrender: how the Clinton administration completed the Reagan revolution. University of Michigan Press, 401 p.
20. Myers, D. G. (2001). The American paradox: spiritual hunger in an age of plenty. Yale University Press, 414 p.
21. Doyle, D. J. (2010). Labor relations under the Bush administration. *Inquiries Journal*. № 2. URL: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/245/labor-relations-under-the-bush-administration>
22. Desmond, M., Western, B. (2018). Poverty in America: new directions and debates. *Annual Review of Sociology*. № 44, 305-318.
23. Obama, B. (2007). The audacity of hope: thoughts on reclaiming the american dream. Canongate Books, 2007. 217 p.
24. Murray, C. (2012). Coming apart: The state of white America, 1960-2010. Forum Books, 416 p.
25. Graeber D. (2018). Bullshit Jobs. Simon & Schuster, 368 p.
26. Nader, R. (2018). To the ramparts: how Bush and Obama paved the way for the Trump presidency, and why it isn't too late to reverse course. Seven Stories Press, 304 p.
27. Trump, D. (2016). Great again: how to fix our crippled America. Simon and Schuster, 213 p.
28. Hochschild, A. R. (2018). Strangers in their own land: anger and mourning on the american right. The New Press, 369 p.

Maxim Ratnikov

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi

(Cherkasy, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-8066-2527>

e-mail: mratnikov@gmail.com

EVOLUTION OF THE MODERN AMERICAN SOCIAL CONTRACT

Abstract

Part of the modern trends in the evolution of the social contract in the USA is disclosed in the article. The dynamics of development revolve around problematic issues: the role of the state in the economy, ways to eliminate economic inequality, racial discrimination, and religion. Each format of the social contract has its own ways of dealing with issues that do not have an easy answer: the «New Deal» delayed, the «neoliberal» contract did not avoid, and the «personal» social contract was guided by issues of the media conjuncture.

The purpose of our article is to provide a brief overview of the evolution of the modern American social contract.

To successfully achieve the goal set in the article, the works of exclusively English-speaking authors were used. The research is based on the principles of such methodological approaches as historical, sociological, comparative and some elements of static analysis.

Political schemes are analyzed on the example of three social contracts of the USA. Each of them reflected unique approaches to political economy and social organization. The authors emphasize the tension and vulnerability of each social contract, which leads to a change in paradigms and the evolution of the political system. Such an analysis can be useful for understanding contemporary political, social, and cultural processes not only in the United States, but also in a global context.

Keywords: social contract, New Deal, F. Roosevelt, R. Reagan, D. Trump, neoliberalism, political economy.

Стаття надійшла до редакції 11.11.23

© Ратніков М. І., 2023